

Studia Interkulturowe Europy Środkowo-Wschodniej 15
ISSN 1898-4215; e-ISSN 2544-3143
Copyright © by Aleksandra Klimkiewicz
Creative Commons: Uznanie Autorstwa 3.0 Polska (CC BY 3.0 PL)
<http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl/>
DOI: <https://doi.org/10.31338/2544-3143.si.2021-15.9>

Aleksandra Klimkiewicz
Uniwersytet Gdański
aleksandra.klimkiewicz@ug.edu.pl
ORCID: 0000-0001-8606-4475

HASZTAG #ROSJA JAKO STEREOTYP WROGA

Hashtag #rosja as an enemy stereotype

Abstract

This article discusses hashtags, which – being a type of free social nomination – reflect and identify the sense of ethnic stereotypes. The aim of the analysis is two-directional and concerns, firstly, tags as the route of the social transition of stereotype knowledge in the communicative space of the service wykop.pl. Secondly, the analysis shows changes in the established enemy image in the index #rosja. As context and statistical analysis show, the tag #rosja is a focal category, which grasps additional operators establishing the stereotype of Russia and Russians as enemy/enemies and filling it in with actual senses and concepts.

Keywords: stereotype, foreign, tag, #rosja, enemy

I. Wielowiekowe sąsiedztwo Polski i Rosji bogate w doświadczenia mieszkańców obu państw sprzyjało powstaniu wielu stereotypów etnicznych, które mają znaczący wpływ na obecne relacje i wzajemne stosunki.

Stereotypy mają charakter przekazów wtórnych, pełniących bardzo ważną funkcję, ich treść jest „jest wyrazem generalizujących praktyk występujących w myśleniu potocznym”¹. To uproszczone obrazy grup, obiektów, zjawisk, osób zawierające ustalone treści intelektualne o określonych konotacjach wartościujących, niosące ładunek emocjonalny². Stereotypowa wiedza wrasta w ludzką świadomość, a potoczne opinie są utrwalane i upowszechniane przez język. W językowym obrazie świata stereotypy są sekwencją interpretacyjną, która pozwala na porządkowanie zbiorowego doświadczenia i jednocześnie ogranicza możliwości kognitywne przez dostarczenie gotowego wzorca myślenia i postrzegania. Jako gotowe sądy stereotypy wpisane są w tożsamość społeczną, determinowane przez kulturę i podzielane przez członków wspólnoty.

Na przestrzeni wieków stereotypy etniczne o naszych sąsiadach powstały na podstawie obserwacji, doświadczeń wspólnych dziejów historycznych, konfliktów zbrojnych, różnic systemów politycznych, odmienności matryc kulturowych i innych. W sytuacji Polski tradycja pielęgnowania obcości wobec rosyjskich sąsiadów jest stanem znajdującym uzasadnienie historyczno-kulturowe.

Posiadanie wroga jest potrzebne każdemu narodowi w celu zachowania wewnętrznej jedności i samookreślenia jako członka wspólnoty zewnętrznie zagrożonej przez niecnego wroga, który zawsze posiada pewne cechy: inność – utożsamiana z zagrożeniem, brzydota, smród, niższość rozumiana wedle aktualnych kryteriów społeczno-kulturowych³.

W polskiej nauce, a tekst dotyczy rodzimej przestrzeni językowej, kulturowej i mentalnej, niemal wszystkie dziedziny humanistyczne podjęły badania funkcjonowania stereotypów o Rosji i Rosjanach⁴. Ważne miej-

¹ A. Kłosowska, *Kultury narodowe u korzeni*, Warszawa 1996, s. 93.

² Por. A. Schaff, *Stereotypy a działanie ludzkie*, Warszawa 1981, s. 37–40.

³ U. Eco, *Wymyślanie wrogów i inne teksty okolicznościowe*, tłum. A. Gołębiowska, T. Kwiecień, Poznań 2012, s. 9.

⁴ Na temat badań w humanistyce zob. też: *Stereotypy w literaturze (i tuż obok)*, red. W. Bolecki, G. Gazda, Warszawa 2003; *Obraz Rosji w literaturze polskiej XX wieku*, red. A. Jarzyna, Z. Kopeć, M. Jaworski, Poznań 2014; *Stereotypy i uprzedzenia* (Kolokwia Psychologiczne, t. 1), red. Z. Chlewiński, I. Kurcz, Warszawa 1992; *Stereotypy i uprzedzenia. Uwarunkowania psychologiczne i kulturowe*, red. M. Kofta, A. Jasińska-Kania, Warszawa 2001; A. Kępiński, *Lach i Moskal. Z dziejów stereotypów*, Warszawa–Kraków 1990; T.M. Korczyń-

sce w zgłębianiu problematyki wzajemnej stereotypizacji Polaków i Rosjan zajmują prace Andrzeja de Lazari i jego zespołów badawczych⁵. W niniejszym tekście szczególną uwagę zwracam na opracowania z obszaru lingwistyki, które dotyczą napełnienia znaczeniami stereotypów o Rosjanach⁶.

Dociekania na temat nasycania stereotypów etnicznych charakterystycznymi dla danej epoki treściami są możliwe przy rozpatrywaniu tych jednostek w szerszym kontekście, na przykład w sytuacji międzynarodowej⁷. Dla utrwalania, racjonalizowania, uzupełniania i reinterpretacji historycznie ukształtowanych stereotypów etnicznych o Rosji jako wrogu i Rosjanach jako wrogach znacząca okazała się agresja Federacji Rosyjskiej na Ukrainę. Wydarzenia tego okresu wpłynęły bowiem nie tylko na relacje międzynarodowe i międzyetniczne, ale także oddziaływały na postawy jednostek i grup, kształtując sposób myślenia, przekonania, emocje i zachowania, wniosły korekty w interpretację świata, powołały nowe treści i wartości aksjologiczne.

ski, *Stereotyp narodowy a socjologia wiedzy. Przyczynek do teoretyczno-metodologicznego modelu socjologicznego badania zjawiska stereotypu narodowego w ujęciu fenomenologicznej socjologii wiedzy*, Warszawa 2014; J. Błuszkowski, *Przemiany stereotypów narodowych w procesie transformacji systemowej w Polsce*, „Studia Politologiczne” 2007, t. 11, s. 132–141; J. Dzwonczyk, R. Jakimowicz, *Stereotypy w stosunkach polsko-rosyjskich*, „Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie” 2002, nr 16, s. 103–116 i in.

⁵ Zob. *Katalog wzajemnych uprzedzeń Polaków i Rosjan*, red. A. Lazari, Warszawa 2006; A. Lazari, O. Riabow, *Russkie i Polaki glazami drug druga: satiričeskaâ grafka*, Ivanovo 2007; A. Lazari, O. Riabow, *Polacy i Rosjanie we wzajemnej karykaturze*, Warszawa 2008; A. Lazari, *Polskie i rosyjskie problemy z rosyjskością*, Łódź 2009; A. Lazari, O. Riabow, M. Żakowska, *Europa i niedźwiedź*, Warszawa 2013 i in.

⁶ Zob. J. Bartmiński, I. Lappo, U. Majer-Baranowska, *Stereotyp Rosjanina i jego profilowanie we współczesnej polszczyźnie*, „Etnolingwistyka” 2002, nr 14, s. 106–151; I. Lappo, *Profilowanie stereotypu Rosjanina w polskim kręgu językowo-kulturowym*, „Etnolingwistyka” 2002, nr 14, s. 153–175; M. Głuszkowski, *Satyryczna funkcja stereotypów na przykładzie analizy porównawczej polskich i rosyjskich anegdot i dowcipów*, [w:] *Rosja w dialogu kultur*, t. 1, red. K. Dembska, M. Głuszkowski, Toruń 2015, s. 393–404; A. Kiklewicz, *Polska – Rosja: wzajemne wartościowanie (na podstawie analizy korpusowej)*, „Przegląd Wschodnioeuropejski” 2017, t. 8/2, s. 343–357; V. Hantov, T. Kananowicz, Z. Nowożenowa, „Swoj” i „obcy” w języku, *tekście i kulturze: szkice o uniwersalnej kategorii lingwistyczno-kulturowej* (Oblicza Lingwistyki XXI Wieku: obiekty, metody, interpretacje, t. 3), Gdańsk 2021 i in.

⁷ Por. J. Berting, Ch. Villain-Gandossi, *Rola i znaczenie stereotypów narodowych w stosunkach międzynarodowych: podejście interdyscyplinarne*, [w:] *Narody i stereotypy*, red. T. Walas, Kraków 1995, s. 24.

Językoznawstwo analizuje opis językowej postaci stereotypu, który może być wyrażony w formie semiotycznego i zwerbalizowanego gotowego schematu myślowego, frazeologizmów, związków wyrazowych, ale również takich nowych jednostek komunikacji, jak tagi⁸.

II. Tagi są nieodłączną częścią hipertekstu, który stanowi podstawę współczesnej komunikacji internetowej. W hipertekstowej strukturze tekstu istotne miejsce zajmuje folksonomia, którą Kamil Stępień określa jako

oddolny, nieformalny, nieautoryzowany i bezpłatny system kategoryzacji treści w sieci. To także inicjatywa społeczeństwa sieciowego. Powstała dzięki tłumowi i jego mądrości. Jest to także kultura uczestnictwa (*participatory culture*). Występuje tutaj zjawisko oddolnej konwergencji (*grassroots convergence*) i oddolnych pośredników (*grassroots intermediaries*)⁹.

Kategoryzowanie treści odbywa się za pomocą podstawowych jednostek folksonomii, jakimi są użytkownik (nickname) – zasoby (obiekty) – tag (etykieta). Nadawanie etykiet przez użytkowników jest procesem semantycznym. Tagi jako słowa klucze denotują całe sieci znaczeniowe, są kategorią ogniskującą, wokół której grupowane są dodatkowe znaczniki uzupełniające treści i aktywizujące system poznawczy człowieka¹⁰. Są przejawem realizacji kreatywnej funkcji języka, ponieważ jako koncepty odgrywają decydującą rolę w procesie odczytywania informacji, na przykład o tożsamości grupy, o najważniejszych wydarzeniach i zjawiskach teraźniejszości. Do charakterystycznych cech tagowania należy zaliczyć: 1) prostotę, polegającą na samodzielnym wyborze słowa kluczowego przez użytkownika; 2) społeczny wymiar tagów, które są widoczne dla innych użytkowników, uzupełniane przez nich i kolportowane; 3) wielowymiarowość, pozwalającą na opis obiektu z wielu perspektyw, włączając, oprócz wartości informacyjnych, opisy subiektywne i emocjonalne o charakterze

⁸ W tekście korzystam z określeń synonimicznych: etykieta, hasztag, znacznik, operator.

⁹ K. Stępień, *Folksonomia i tagowanie*, „Biuletyn EBIB” 2012, nr 2 (129), http://www.ebib.pl/images/stories/numery/129/129_stepien.pdf [dostęp: 10.05.2022].

¹⁰ Por. I. Kurcz, *Zmiana stereotypów: jej mechanizmy i granice*, [w:] *Stereotypy i uprzedzenia: uwarunkowania psychologiczne i kulturowe*, op. cit.; A. Wierzbička, *Słowa klucze. Różne języki – różne kultury*, Warszawa 2007.

oceniającym i wartościującym oraz 4) szybkość, związana z nadaniem natychmiastowo działającego hasztagu w sieci.

Celem kategoryzowania treści za pomocą znaczników hash # jest ułatwienie dostępu do informacji w obszarach wyznaczonej przez użytkowników kategorii. W ten sposób w ramach serwisu czy wspólnoty powstaje model informacji. Oprócz tego proces tagowania określa kierunki interakcji między użytkownikami i serwisami internetowymi oraz między samymi użytkownikami, którzy wykorzystują znaczniki jako jednostki komunikacji.

W ujęciu aksjologicznym tagi transmitują wartości, upodobania, postawy, poglądy, opinie, potrzeby, cele, przeżycia i inne. Należy je również rozpatrywać jako kryterium zachowań kulturowych, bezpośrednio wpływające na aktualizowanie językowego obrazu świata użytkowników określonej wspólnoty internetowej. Ponadto tagi jako hipertekst mogą służyć do wzmacniania tożsamości zbiorowej i narodowej.

III. Przestrzenią badawczą jest pole komunikacyjno-informacyjne polskiego serwisu internetowego wykop.pl, który jest kategoryzowany jako *social news*. Według danych zebranych przez Natalię Gawrońską użytkownicy serwisu to osoby w przedziale wiekowym 18–45 lat, „nieufna społeczność, która nie życzy sobie obecności marek”¹¹.

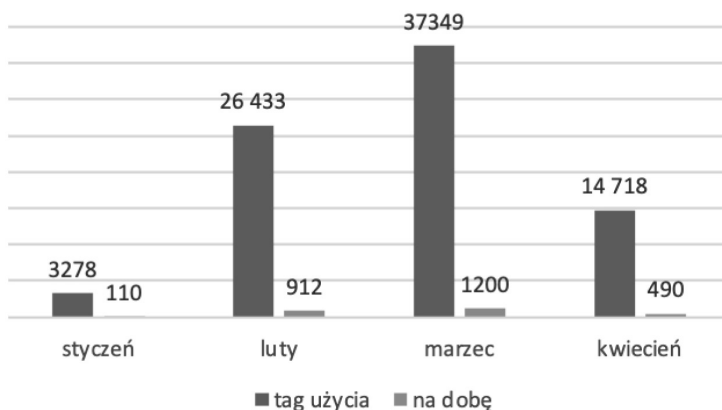
Koncepcja serwisu polega na wyszukiwaniu przez użytkowników interesujących informacji w globalnym internecie i przedstawianiu ich treści innym użytkownikom do oceny. Obowiązkiem każdego użytkownika dodającego informację jest jej otagowanie. W ten sposób społeczność hierarchizuje treści według priorytetu ważności i łączy w wątki tematyczne. Najpopularniejsze operatory prezentowane są w chmurze tagów na stronie głównej serwisu i podstronie prezentującej znaczniki miesiąca (<https://www.wykop.pl/tagi/>).

IV. Cel badania jest dwukierunkowy i dotyczy, po pierwsze, wskazania tagów jako źródła transmisji społecznej wiedzy stereotypowej w przestrzeni komunikacyjnej serwisu wykop.pl. Po drugie, związany jest z przedstawie-

¹¹ N. Gawrońska, *Jaka jest społeczność Wykopu i JoeMonstera?*, „Nowy Marketing” 2015, <https://nowymarketing.pl/a/6789,jaka-jest-spoleczosc-wykopu-i-joemonstera> [dostęp: 10.05.2022].

niem zmian zachodzących w obrębie ugruntowanego stereotypu wroga wyrażanego za pomocą kolokacji powstałych ze znacznikiem #rosja. Operator jako kategoria ogniskująca przejawia tendencję do skupiania wokół siebie jednostek leksykalnych nadbudowujących znaczenia. Jednostki te stanowią źródło materiału w analizie semantycznej. Ustalono, że tag #rosja wraz z kolokacjami tworzy rozbudowane pola semantyczne – formacje będące ciągami hashtagów, które odzwierciedlają realizacje językowe stereotypu wroga w komunikatach pisemnych użytkowników. Na podstawie analizy ilościowej i semantycznej kolokacji z operatorem #rosja w kolejnych częściach tekstu zostaną przedstawione stereotypy etniczne wroga dotyczące Rosji i Rosjan wraz z jednostkami leksykalnymi nasycającymi stereotyp współczesnymi treściami. W badaniu zostaną wykorzystane swobodne, nieukierunkowane społeczne nominacje, nadawane przez użytkowników w serwisie w latach (2014–2022). Wybór operatora #rosja uzasadnia jego stała obecność w serwisie oraz liczba kolokacji z innymi jednostkami przekraczająca 100 zastosowań.

Tag #rosja w serwisie należy do najbardziej popularnych i jednocześnie najstarszych operatorów, funkcjonuje od 16 lat. W styczniu 2022 roku na skutek zwiększonego natężenia pola informacyjno-medialnego dotyczącego konfliktu rosyjsko-ukraińskiego zajął 11 miejsce wśród wszystkich tagów serwisu. W okresie od 30 grudnia 2021 do 30 stycznia 2022 za jego

Wykres 1. Użycie znacznika #rosja w serwisie wykop.pl, 30 stycznia – 30 kwietnia 2022 r.

pomocą oznaczono 3278 materiałów, co pokazuje, że w komunikacji używano go średnio około 110 razy na dobę (wykres 1).

W lutym 2022 roku operator #rosja znalazł się na 3 miejscu wszystkich tagów serwisu i był stosowany przez użytkowników do kategoryzowania 26 433 materiałów (912 informacji na dobę). W marcu użytkownicy za pomocą znacznika #rosja oznaczyli 37 349 materiałów (1200 informacji na dobę), w kwietniu wskaźnik tagowań osiągnął poziom 14 718 materiałów (~ 490 oznaczeń na dobę). Od lutego do kwietnia 2022 roku za pomocą etykiety #rosja w serwisie oznaczono w sumie 78 500 materiałów.

W polskiej świadomości zbiorowej sposób myślenia o Rosji był i jest nierozzerwalnie związany ze sferami polityczną i militarną, a negatywne wartościowanie tagu #rosja wynika z nadanego mu historycznie obrazu zagrożenia, wroga, agresora, na co w swoich pracach zwracają uwagę między innymi Andrzej Kępiński, Jerzy Bartmiński, Irina Lappo, Andrzej de Lazari, Aleksander Zbirański i inni¹².

Nominacje określane w operatorach w okresie od 2014 roku aż do 30 stycznia 2022 roku w połączeniu z tagiem #rosja wyrażały stały niepokój, zwiastowały wojnę o zasięgu ukraińskim, polskim, europejskim i światowym. Wokół leksemu #rosja grupowano jednostki leksykalne nadbudowujące znaczenia i konkretyzujące konteksty: 1) #rosja #ukraina #polska #wojna ze wskazaniem na wątek uczestnictwa Polski (wróg Polski); 2) #rosja #ukraina #ruskimir #wojna – lokalizowanie konfliktu pomiędzy Rosją i Ukrainą (wróg Ukrainy / wróg Polski i Ukrainy); 3) wskazanie geopolitycznego wymiaru konfliktu za pomocą ciągu operatorów: #rosja #ukraina #usa #wojna #donbaswar #geopolityka #swiat lub #swiat #wydarzenia #syria #wojna #rosja #usa #aleppo #rosjawsyrii (wróg innych państw/wróg Polski i całego świata).

W ciągu 8 lat wokół znacznika #rosja w przestrzeni komunikacyjnej grupowano również operatory wskazujące na wrogość ideologii, wyrażone w takich jednostkach, jak: #socjalizm #komunizm #autorytaryzm #totalitaryzm #imperium #interesyimperium i inne. W ramy pojęciowe wroga w operatorze #rosja wpisywały się także współczesne wydarzenia

¹² A. Kępiński, *Lach i Moskal...*, op. cit.; J. Bartmiński, I. Lappo, U. Majer-Baranowska, *Stereotyp Rosjanina...*, op. cit.; I. Lappo, *Profilowanie stereotypu Rosjanina...*, op. cit.; *Katalog wzajemnych uprzedzeń Polaków i Rosjan*, op. cit.; A. Zbirański, *Barbarzyńca ze Wschodu. Od stereotypizacji do mitologizacji Rosjan*, „Nowa Polityka Wschodnia” 2019, nr 1(20), s. 107–119.

aktualizujące stereotyp, do których należą: 1) wydarzenia historyczne: #rosja #polska #katyn #zbrodniakatyńska #iiwojnaswiatowa #zbrodnia #zwiazekradziecki #cccp #stalin lub #rosja #polska #smolensk #tupolew #tu154 #kaczynski #prezydent #kreml #zamach #katastrofa i inne; 2) wydarzenia związane z wystąpieniami przeciw władzy: #rosja #putin #kreml #chodorkowski #nawalny #wiezienie #opozycja czy *performansy* #pussy #riot #prowokacja #wiezienie #opozycja i inne; 3) kryzys energetyczny: #rosja #kryzys #gaz #gazprom #putin i in.; 4) kryzys polityczny: #rosja #wyboryusa #podsluch #putin #inwigilacja i inne; 5) kryzys cybernetyczny: #rosja #technologia #internet #blogosfera #media #szpiegostwo #ruskietrolle #60kopiciekzawpis i inne.

Przytoczone przykłady wskazują na to, że obraz Rosji i Rosjan jako wroga/wrogów w świadomości użytkowników serwisu jest stale obecny, utwierdzany i aktualizowany. W stereotypie wrogości wyrażanym w kolokacjach z operatorem #rosja mieści się również historyczne odrzucenie działań, koncepcji, tradycji, zachowań jej obywateli i mieszkańców.

Od 24 lutego 2022 roku stereotyp wroga nasycaly doświadczenia medialne i osobiste użytkowników serwisu, którzy ze znacznikiem #rosja łączyli jednostki związane z 1) prowadzeniem działań wojennych: #rosja #agresja #wojna; 2) wywołaniem kryzysu ekonomicznego: #rosja #putin #paliwo #ceny #inflacja #putinflacja i 3) postacią przywódcy Rosji, którego nazwisko ulegało transformacjom leksykalnym: #rosja #putin #putia #putio #putinka #putIn, #putler, w tym z wyraźnie określonymi percepcyjnymi reakcjami emocjonalnymi w formie inwektyw: #putas #putinsmieć #putinchuj #putincwel i inne.

Tag #rosja jako wróg obrósł konotacjami terażniejszości, wśród których 30 kwietnia 2022 roku dominowały leksemy: #wojna (5262)¹³ #putin (1223) #szpiegostwo (289) #kryzys (179) #zbrodnia (126) i inne. Wydarzenia wojenne w znaczący sposób zaktualizowały stereotyp wroga. Znacznik #rosja utworzył kolokacje z wcześniejszej nieodnotowanymi etykietami, wyrażającymi ugruntowane w polskiej świadomości zbiorowej stereotypy: #mordercy (193) #kacapy (171) #ruskie (122) #moskale (119).

W polu semantycznym znacznika #rosja pojawiły się też nowe dla stereotypu pojęcia i zapożyczenia, które z pewnością dla pokolenia użytkow-

¹³ Liczbę zastosowań tagu wchodzącego w kolokacje z etykietą #rosja podaję w nawiasach.

ników serwisu wypełnią stereotyp Rosji jako wroga współczesnymi znaczeniami i obrazami. Istotna jest tu przede wszystkim treść, która zasilą stereotypy dodatkowymi pojęciami, oraz okoliczności, w jakich się one pojawiły i w jakich następowało kształtowanie się konkretnych opinii i wyobrażeń. Nowe jednostki leksykalne zasilające strukturę stereotypu wroga pochodzą z ukraińskich przekazów prasowych i medialnych tłumaczonych w sieci na język polski. Są to rosyjskojęzyczne określenia #ruskimir i #gruz200 oraz nominacje #orkowie #raszyzm #ruSSia #ruskaagentura i #ruskieonuce.

Tag #ruskimir od 30 stycznia do 30 kwietnia 2022 roku utworzył 3064 kolokacji z tagiem #rosja. Termin ‘ruski mir’ (pol. rosyjski świat¹⁴, ros. русский мир¹⁵), jak pisze Marek Delong, to

koncepcja, która opiera się na integracji narodowo-kulturowej i historyczno-politycznej wspólnoty rosyjskojęzycznej. Realizacja koncepcji wiąże się dążeniem do odzyskania statusu imperium, opierając się na przekonaniu o odrębności rosyjskiego świata cywilizacyjnego i rosyjskiej duchowości, szczególnej mesjańskiej roli rosyjskiego prawosławia oraz prawie do ekspansji politycznej i kulturowej. Wpisuje się w to także prawo do zbrojnej interwencji humanitarnej w obronie „ruskiego miru”¹⁶.

Dla użytkowników operator #ruskimir od momentu jego pierwszego zastosowania w przestrzeni komunikacyjnej serwisu (sierpień 2021 roku) był pojęciem pejoratywnym, rozumianym jako szkodliwa ideologia, kon-

¹⁴ Pojęcie w języku polskim funkcjonuje w spolszczonej formie: ruski mir. Wcześniej było znane głównie specjalistom zajmującym się polityką wschodnią.

¹⁵ W rosyjskojęzycznej literaturze pojęcie nie ma jednoznacznej interpretacji, definicji ani statusu prawno-administracyjnego. Najczęściej charakteryzowane jest jako koncepcja kulturowo-cywilizacyjna (zob. E.V. Bil’čenko, *Koncept «Russkij mir» v kontekste kul’turologii*, „Čelovek. Kul’tura. Obrazovanie”, Syktyvkar, 2012, nr 4 (6), s. 5–15), geopolityczna (zob. V.V. Petuhov, R.Ė. Baraš, *Russkie i «Russkij mir»: istoričeskij kontekst i sovremennoe pročtenie*, „Polis. Politiceskije issledovanija” 2014, nr 6, s. 83–101) i religijna (zob. P.P. Kravčenko, *Mir pravoslavnyj (nacional’naâ ideâ mnogovekovogo razvitiâ Rossii)*, Moskva 2017). Od 2000 roku koncepcja „ruskiego miru” była propagowana przez rząd Federacji Rosyjskiej jako bliżej niesprecyzowana doktryna polityki zagranicznej. W kulturze cyfrowej pojęcie szybko stało się swoistym memem z negatywną i ironiczną semantyką. W komicznym kluczu występuje również w rosyjskojęzycznym segmencie internetu jako „русский мир”.

¹⁶ M. Delong, „*Ruski mir*” jako narzędzie rosyjskiej ekspansji geopolitycznej na terytorium Ukrainy, „Przegląd Geopolityczny” 2020, nr 33, s. 50.

cepcja wroga w odniesieniu do cywilizacji zachodniej, teoria imperialna jednoznacznie odrzucana i wyszydzana.

Rusycyzm #gruz200 pojawił się w strukturze badanej przestrzeni komunikacyjnej w lutym 2022 roku i do kwietnia 2022 roku wykorzystano go w serwisie 108 razy do kategoryzowania materiałów wokół znacznika #rosja. Termin 'gruz 200' (pol. ładunek; ros. рпуз 200¹⁷) jako eufemizm oznacza martwego żołnierza. Operator jako jednostka komunikowania oprócz warstwy informacyjnej ma nacechowanie emocjonalne, wyrażające stan podmiotowej satysfakcji ze śmierci wroga i faktu eliminowania jego zasobów ludzkich.

Postać rosyjskiego żołnierza jako wroga ulega mitologizacji na skutek importowania ze świata fantastyki Johna R.R. Tolkiena nominacji #orkowie¹⁸. Pojęcie należące do współczesnych uniwersaliów kulturowych zostało spopularyzowane w literaturze światowej inspirowanej twórczością autora, filmach i grach komputerowych. W dyskursie publicznym porównywanie rosyjskich żołnierzy z orkami ustawia narrację czasu jako opowieść o walce dobra z odczłowieczonym złem. Tolkienowscy orkowie są postaciami fantastycznymi, zbiorem ujednoliconych osobników, których cechuje niezwykle okrucieństwo i bezmyślność, sięją oni spustoszenie i są wykorzystywani w walce jako „mięso armatnie”. Ważnym aspektem percepcji obrazu rosyjskich żołnierzy jest sposób przedstawienia postaci

¹⁷ W specjalistycznej rosyjskiej terminologii wojskowej jest to kod transportu z ciałem zabitego lub zmarłego podczas działań wojskowych. Wartość „200” odnosi się do sumarycznej wagi ładunku z ciałem, wynoszącej około 200 kg. W polskim dyskursie społecznym pojęcie spopularyzowane dzięki obrazowi filmowemu Aleksieja Bałabanowa *Ładunek 200* (ros. *Груз 200*, 2007).

¹⁸ Pojęcie zaczerpnięte z mitologii Śródziemia Johna R.R. Tolkiena. Określenie orkowie pojawiło się w Ukrainie w czasie Euromajdanu w 2013 roku, gdy władzę sprawował Wiktor Janukowycz, wtedy to podległe mu struktury wojska i policji po raz pierwszy zostały nazwane przez protestujących orkami. Po aneksji Krymu w 2014 roku nominacja weszła do ukraińskiego dyskursu publicznego jako określenie rosyjskich żołnierzy (zob. *Rosja stała się krainą orków*, Polskie Radio 24). Obecnie w Ukrainie pojęcie używane jest w komunikacji oficjalnej, społecznej, internetowej: w wystąpieniach władz, materiałach prasowych i medialnych, sieciach społecznościowych, memach i publikowanych przeróbkach graficznych fotografii zwłok rosyjskich żołnierzy z doklejonymi żółtymi pazurami, ogonami, twarzami orków z gier komputerowych i obrazów filmowych. Za pośrednictwem globalnego pola informacyjno-komunikacyjnego określenie orkowie w stosunku do rosyjskich żołnierzy przenika do innych dyskursów narodowych.

orków przez Tolkiena. Są oni humanoidalną rasą wojowników, odznaczającą się brzydotą oraz zdeformowanymi kształtami twarzy i ciała. Zgarbieni, pokraczni, krępi, barczyści, z krzywymi nogami, odstającymi szpiczastymi uszami, skośnymi oczami, szerokimi ustami z krzywymi zębami. Z takiego nagromadzenia krytycznych określeń wyłania się postać wroga uosabiającego najgorsze cechy. Etykieta #orkowie w okresie od lutego 2022 do kwietnia 2022 utworzyła 116 kolokacji z tagiem #rosja, wprowadzając do językowego obrazu świata i struktury stereotypu wroga czytelnie i wyraziście zobrazowane negatywne skojarzenia i wrogie emocje.

Do nowych pojęć w strukturze stereotypu wroga, zogniskowanych wokół operatora #rosja w badanej przestrzeni komunikacyjnej należy odnieść także spopularyzowane w ukraińskim dyskursie publicznym etykiety #rasyzm (1055)¹⁹ i #ruSSia (41) z wyeksponowanymi podwójnymi głoskami.

Negatywne wartościowanie znacznika #rosja jako niebezpieczeństwa i wroga zewnętrznego i wewnętrznego aktualizuje funkcjonujący od 8 lat w serwisie operator #ruskaagentura (136), wchodzący w kolokacje ze znacznikami: #ruscyagenci #ruskitroll #60kopiejkzawpis #60rublizawpis #ruskieinfo #ruscyatakują #ruskietrole #ruskapropaganda. Etykieta #ruskaagentura jest wykorzystywana do oznaczania materiałów pochodzących z rosyjskiej przestrzeni medialnej, kanałów telewizyjnych RT, Sputnik, RTR, sieci społecznościowych i serwisów informacyjnych, ale również informacji o Rosji z zachodnich źródeł, takich jak Fox News, Bloomberg, CNN i innych. Funkcją tagu jest ostrzeżenie przed fałszywymi i oszukańczymi informacjami oraz wskazywanie na wrogi, szpiegowski charakter działań Rosji i Rosjan, co ma budzić negatywne skojarzenia.

Od lutego 2022 roku znacznik #ruskaagentura traci żywotność na rzecz operatora #ruskieonuce, który do kwietnia utworzył 256 kolokacji z tagiem #rosja. Ruskie onuce jako pojęcie odnotowano w *Miejskim słowniku slangu i mowy potocznej* 22 lutego roku. Według definicji są to: „Rosyjscy agenci szerzący medialną dezinformację”²⁰, dodatkowo wyjaśnienie opatrzone tagami: trolle, agenci, Rosjanie. Stereotyp wroga manifestowany

¹⁹ Rasyzm (pol.), *расизм* (ros./ukr.), *rashism* (ang.) – rosyjski faszyzm, termin używany w celu określenia rosyjskiego reżimu politycznego oraz zwolenników rosyjskiej agresji militarnej. Pojęcie użyte po raz pierwszy w 1995 roku przez Dżochara Dudajewa, zob. O „*rusizmie*”, Vzgląd, <https://youtu.be/e9ws5N0Z3VQ> [dostęp: 11.05.2022].

²⁰ Hasło *Ruskie onuce*, [w:] *Miejski słownik slangu i mowy potocznej*, <https://www.miejski.pl/slowo-Ruskie+onuce> [dostęp: 22.02.2022]

za pomocą hasztagu #rosja i kolokacji #ruskieonuce wykorzystywany jest w serwisie również w celu etykietowania uczestników komunikacji, stygmatyzowania i piętnowania, blokowania komunikacji z oznaczonymi tagiem uczestnikami, przestrzegania przed dezinformacją, określania własnego światopoglądu i innych. 3 marca 2022 roku *Wielki słownik języka polskiego PAN* także odnotował frazę rzeczownikową ‘ruskie onuce’, definiując ją jako: „*pogard.* osoba, o której mówiący sądzi, że wykonuje działania propagandowe na rzecz Rosji lub w inny sposób jej sprzyja”²¹. Operatory #ruskaagentura i #ruskieonuce są obecnie wykorzystywane w polskim nieformalnym dyskursie społecznym jako inwektywy, budujące stereotypy obcych, zdrajców, szpiegów, pełniąc w ten sposób funkcję narzędzia wewnętrznej dyskredytacji i polaryzacji.

V. Przeprowadzona analiza pozwoliła ustalić, że tagi jako jednostki komunikacyjne stanowią źródło transmisji społecznej wiedzy stereotypowej w przestrzeni komunikacyjnej serwisu wykop.pl. Od 2014 roku w badanym serwisie wokół tagu #rosja użytkownicy w swobodnych nominacjach społecznych lokalizowali negatywnie wartościowane jednostki leksykalne, znaczeniowo odpowiadające pojęciom mieszczącym się w semantyce stereotypów o Rosji jako wrogu. Wśród tych jednostek najczęściej pojawiały się takie pojęcia, jak: #komunizm #imperium #autorytaryzm #cccp #kreml #katyn #zamach #więzienie #szpiegostwo #kryzys i in. Operator #rosja odzwierciedlał także mieszczące się w stereotypie wroga historyczne odrzucenie obcych działań, koncepcji, tradycji i zachowań. Jednostki te utwierdzały stereotypowy obraz Rosji jako zagrożenia i wroga: historycznego, społecznego, kulturowego, mentalnego, cywilizacyjnego, ideologicznego.

Zmieniająca się sytuacja międzynarodowa przyczynia się do reorganizacji struktury stereotypu wyrażonego w tagu #rosja. Znaczenia skumulowane w badanym operatorze konkretyzują obecnie schematy wrogości militarnej, propagandowej i politycznej. Wzrasta tendencja aktualizacji stereotypu i nasycania go nowymi leksemami: #donbaswar #wojna #geopolityka #putin i nowymi niezarejestrowanymi przez słowniki jednostkami leksykalnymi z nieformalnego dyskursu społecznego: #ruskimir

²¹ Hasło *Ruskie onuce*, [w:] *Wielki słownik języka polskiego*, Instytut Języka Polskiego PAN, <https://wsjp.pl/haslo/podglad/108245/ruska-onuca> [dostęp: 11.05.2022]

#gruz200 #orkowie #rasyzm #ruSSia. W konsekwencji obok historycznie ukształtowanych nominacji i cech wroga tag #rosja wchłania zapożyczenia z innych dyskursów narodowych (m.in. rosyjskiego, ukraińskiego, angielskiego), które uzupełniają strukturę stereotypu wroga zapisanego w świadomości wspólnotowej nowymi znaczeniami. Znaczenia te w sposób precyzyjny i literacki określają cechy fizyczne, mentalne, a także zamierzenia wroga. Przemawia to do szeroko grona odbiorców, chociaż sam sposób kreowania obrazu wroga pozostaje niezmienny. Wróg powinien być obcy, zły, musi budzić odrazę i niechęć, żeby wzmacniać tożsamość grupy. Hasztag #rosja jest zasobem często replikowanym w badanej przestrzeni komunikacyjnej i jednostką atrakcyjną pragmatycznie, zaspokaja bowiem społeczne potrzeby integracji wspólnoty, samookreślenia, konceptualizacji pojęć, wyznawania wspólnych wartości, systematyzacji wiedzy potocznej i wzmacniania tożsamości grupowej, kulturowej i narodowej.

References

- Bartmiński J., Lappo I., Majer-Baranowska U., *Stereotyp Rosjanina i jego profilowanie we współczesnej polszczyźnie*, „Etnolingwistyka” 2002, nr 14, s. 106–151.
- Benedyktowicz Z., *Portrety „obcego”. Od stereotypu do symbolu*, Kraków 2000.
- Berting J., Villain-Gandossi Ch., *Rola i znaczenie stereotypów narodowych w stosunkach międzynarodowych: podejście interdyscyplinarne*, [w:] *Narody i stereotypy*, red. T. Wałas, Kraków 1995.
- Bil’čenko E.V., *Koncept «Russkij mir» v kontekste kul’turologii*, „Čelovek. Kul’tura. Obrazovanie”, Syktyvkar, 2012, nr 4 (6), s. 5–15.
- Błuszkowski J., *Przemiany stereotypów narodowych w procesie transformacji systemowej w Polsce*, „Studia Politologiczne” 2007, vol. 11, s. 132–141.
- Delong M., „*Ruski mir*” jako narzędzie rosyjskiej ekspansji geopolitycznej na terytorium Ukrainy, „Przegląd Geopolityczny” 2020, nr 33, s. 50–64.
- Dudajew Dz., *O „rusizmie”*, Vzgląd, <https://youtu.be/e9ws5N0Z3VQ> [dostęp: 11.05.2022].
- Dzwończyk J., Jakimowicz R., *Stereotypy w stosunkach polsko-rosyjskich*, „Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie” 2002, nr 16, s. 103–116.
- Eco U., *Wymyślanie wrogów i inne teksty okolicznościowe*, tłum. A. Gołębiowska, T. Kwiecień, Poznań 2012.
- Gawrońska N., *Jaka jest społeczność Wykopu i JoeMonstera?*, „Nowy Marketing” 2015, <https://nowymarketing.pl/a/6789,jaka-jest-spoleczność-wykopu-i-joemonstera> [dostęp: 10.05.2022].

- Głuszkowski M., *Satyryczna funkcja stereotypów na przykładzie analizy porównawczej polskich i rosyjskich anegdot i dowcipów*, [w:] *Rosja w dialogu kultur*, t. 1, red. K. Dembska, M. Głuszkowski, Toruń 2015.
- Hantov V., Kananowicz T., Nowożenowa Z., „Swoj” i „obcy” w języku, tekście i kulturze: szkice o uniwersalnej kategorii lingwistyczno-kulturowej” (Oblicza Lingwistyki XXI Wieku: objekty, metody, interpretacje, t. 3), Gdańsk 2021.
- Katalog wzajemnych uprzedzeń Polaków i Rosjan*, red. A. Lazari, Warszawa 2006.
- Kępiński A., *Lach i Moskal. Z dziejów stereotypów*, Warszawa–Kraków 1990.
- Kiklewicz A., *Polska – Rosja: wzajemne wartościowanie (na podstawie analizy korpusowej)*, „Przegląd Wschodnioeuropejski” 2017, t. 8/2, s. 343–357.
- Kłoskowska A., *Kultury narodowe u korzeni*, Warszawa 1996.
- Korczyński T.M., *Stereotyp narodowy a socjologia wiedzy. Przyczynek do teoretyczno-metodologicznego modelu socjologicznego badania zjawiska stereotypu narodowego w ujęciu fenomenologicznej socjologii wiedzy*, Warszawa 2014.
- Kravčenko P.P., *Mir pravoslavnyj (nacional’naâ ideâ mnogovekovogo razvitiâ Rossii)*, Moskwa 2017.
- Kurcz I., *Zmiana stereotypów: jej mechanizmy i granice*, [w:] *Stereotypy i uprzedzenia: uwarunkowania psychologiczne i kulturowe*, red. M. Kofta, A. Jasińska-Kania, Warszawa 2001.
- Lappo I., *Profilowanie stereotypu Rosjanina w polskim kręgu językowo-kulturowym*, „Etnolingwistyka” 2002, nr 14, s. 153–175.
- Lazari A., *Polskie i rosyjskie problemy z rosyjskością*, Łódź 2009.
- Lazari A., Riabow O., *Polacy i Rosjanie we wzajemnej karykaturze*, tłum. M. Żakowska, Warszawa 2008.
- Lazari A., Riabow O., *Russkie i Polâki glazami drug druga: satiričeskââ grafika*, Ivanovo 2007.
- Lazari A., Riabow O., Żakowska M., *Europa i niedźwiedź*, Warszawa 2013.
- Obraz Rosji w literaturze polskiej XX wieku*, red. A. Jarzyna, Z. Kopeć, M. Jaworski, Poznań 2014.
- Petuhov V.V., Baraš R.È., *Russkie i «Russkij mir»: istoričeskij kontekst i sovremennoe pročtenie*, „Polis. Politiceskije issledovanija” 2014, nr 6, s. 83–101.
- Rosja stała się krainą orków*, Polskie Radio 24, <https://polskieradio24.pl/5/1223/Artykul/2938204,Rosja-kraina-orkow-To-okreslenie-coraz-bardziej-popularne-wsrod-internautow> [dostęp: 12.04.2022].
- Ruskie onuce*, [w:] *Miejski słownik slangu i mowy potocznej*, <https://www.miejski.pl/slowo-Ruskie+onuce> [dostęp: 22.02.2022].
- Ruskie onuce*, [w:] *Wielki słownik języka polskiego*, Instytut Języka Polskiego PAN, <https://wsjp.pl/haslo/podglad/108245/ruska-onuca> [dostęp: 11.05.2022].
- Schaff A., *Stereotypy a działanie ludzkie*, Warszawa 1981.
- Serwis internetowy www.wykop.pl [dostęp: 12.05.2022].

-
- Stereotypy i uprzedzenia* (Kolokwia Psychologiczne, t. 1), red. Z. Chlewiński, I. Kurcz, Warszawa 1992.
- Stereotypy i uprzedzenia. Uwarunkowania psychologiczne i kulturowe*, red. M. Kofta, A. Jasińska-Kania, Warszawa 2001.
- Stereotypy w literaturze (i tuż obok)*, red. W. Bolecki, G. Gazda, Warszawa 2003.
- Stępień K., *Folksonomia i tagowanie*, „Biuletyn EBIB” 2012, nr 2 (129), http://www.ebib.pl/images/stories/numery/129/129_stepien.pdf [dostęp: 10.05.2022].
- Wierzbička A., *Słowa klucze. Różne języki – różne kultury*, Warszawa 2007.
- Zbirański A., *Barbarzyńca ze Wschodu. Od stereotypizacji do mitologizacji Rosjan*, „Nowa Polityka Wschodnia” 2019, nr 1(20), s. 107–119.